

هو العليم

زهد و تقوا از دیدگاه اهل معرفت (۱)

شرح حدیث عنوان بصری - حقیقت تقوا و مراتب آن

- جلسه ۱۳۹

بیانات

آیت الله حاج سید محمد محسن حسینی طهرانی

قدس الله سرّه

أعوذ بالله من الشيطان الرجيم

بسم الله الرحمن الرحيم

وصلّى الله على سيّدنا و نبيّنا أبي القاسم محمّد

وعلى آله الطّيبين الطّاهرين و اللعنة على أعدائهم

أجمعين

بحث راجع به کلام امام صادق عليه السلام در
رعایت تقوا بود که امام صادق عليه السلام به «عنوان
بصری» می فرماید: **فَهَذَا أَوَّلُ دَرَجَةِ التَّقَى.**

رفقا حتماً این روایت را به طور مرتب مورد
مطالعه و دقت قرار می دهند که مطالبی را که گفته
می شود و خدمت رفقا عرض می شود بتوانند به هم
ربط بدهند و مسائل در دستشان باشد. آنچه را که
راجع به رعایت موازینی که آن موازین، انسان را به
آن مرتبه از رشد و آگاهی برساند که دیگر جوّ و
محیط و افراد در هر مرتبه و صنفی که هستند نتوانند
در انسان تأثیر بگذارند.

مسئله مهم در مطالبی که خدمت رفقا عرض شد

بر این محوریت دور می‌زند که در مکتب امام صادق علیه‌السلام که مکتب فهم است نه تقلید، مکتب فقه است نه تحجر، مکتب حریت و آزادی است نه مکتب چوب و چماق، مکتب عبودیت لله است نه عبودیت ناس و مردم، در این مکتب انسان چه باید بکند؟ هدف و آن مرتبه‌اعلای از وصول این نکته است که انسان با رعایت مطالبی را که امام صادق علیه‌السلام به عنوان بصری می‌فرمایند، انسان به این مرتبه برسد و به این درجه از آگاهی دسترسی پیدا کند که دیگر محیط در انسان تأثیرگذار نباشد.

محیط یعنی چی؟ تمام افراد مردم، جریاناتی که اتفاق می‌افتد چه در خود کشور چه در سایر ممالک دیگر، مسائلی که مطرح می‌شود، خبرهایی که انسان می‌شنود، مطالبی را که انسان می‌بیند، قضایایی که انسان مشاهده می‌کند، حال و هوایی که بر یک جمع حکومت می‌کند، مسائل و احساساتی که جمعی را در درون خود حل می‌کند و هضم می‌کند و قوای عاقله آن جمع را از آنان می‌گیرد، عقل آنها تابع احساسات و احساسات محکوم فضای حاکم بر آن

محیط و ظرف می شود. امام صادق علیه السلام با این بیاناتی که خدمت رفقا عرض شد انسان را از این حال و هوا می خواهد بیرون بیاورد. تازه می فرماید هذا اول درجة التّقی. وقتی شما به این مرتبه رسیدید که دیگر کسی نمی تواند در شما تأثیرگذار باشد. قسم حضرت عباس هم بخورد در شما دیگر فایده ای ندارد، قسم جلاله بخورد در شما فایده ای ندارد.

اتّفاقیاً دیروز داشتم به یک مناسبتی کتابی را از یکی از همین فلاسفه غربی مطالعه می کردم. حرف خیلی خوبی بود، از دکارت بود. می گفت انسان باید به مسائل در آن حد یقین داشته باشد که الان من دارم این خورشید را می بینم، به این نحو نسبت به مسائل باید توجه داشته باشم. این همین حرف قرآن است، همین حرف اسلام است. همین حرف مکتب اهل بیت است که می فرماید: **وَ لَا تَقْفُ مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ إِنَّ السَّمْعَ وَ الْبَصَرَ وَ الْفُؤَادَ كُلُّ أُولَئِكَ كَانَ عَنْهُ مَسْئُلاً** الإسراء، ۳۶ قرآن در هزار و چهارصد سال پیش با ندای متابعت از یقین صد در صد، متابعت از یقینی که نود و نه و نیم هم نیست. این متابعت را

اسلام در آن زمانی که تمام مردم بر اساس توهم و تخیل بنای جامعه خودشان را نهاده بودند. بت‌ها را تراشیده بودند و بر بام کعبه گذاشته بودند و این بت‌ها را وسیله قرار داده بودند برای تبرک، بت‌ها را سجده می‌کردند. در آن موقع اسلام می‌آید می‌گوید که مکتب من، مکتب یقین صد در صد است. **وَ لَا تَقْفُ مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ** دنبال نرو، قدم نگذار، پایت را آنجایی نگذار که در آنجا گمان و ظن حاکم است. الان مردم دیگر به سی‌چهل درصد هم عمل می‌کنند. ظن و گمان می‌دانی یعنی چی؟ یعنی هشتاد درصد، نود درصد، نود و پنج درصد، نود و هشت درصد، بسته به مراتبی که گمان در آن مراتب راه دارد. باید به یقین بررسی و وقتی که به یقین رسیدی آن وقت مطلب دیگر بر تو تمام است.

امام صادق علیه‌السلام می‌خواهند ما را به اینجا برسانند. حضرت با این مطالبی که بیان شد و عرض شد می‌فرمایند شما تازه رسیدی به اولین درجه و مرتبه از تقوا. به این مرتبه که رسیدید با عنایت پروردگار و با اتصال به آن مبدأ، نه بدون اتصال،

چون اگر بدون اتصال باشد باز وهم است. با اتصال به اشراب از ناحیه پروردگار و علم به اینکه خدای متعال آنچه را که حق است بر نفس و بر عقل انسان او را نازل می‌کند. گرچه تمام افراد حکم به جهتی بکنند ولی آن کسی که به مرتبه تقوا رسیده است حکم به دیگری می‌کند. لازم نیست که حتماً سروصدا بکند، لازم نیست حتماً در میان مردم به یک نحوی تظاهر کند، لازم نیست مطالبی را که احساس می‌کند با داد و بیداد و جَو و تظاهر و اینها همراه باشد. خودش مطلب را می‌فهمد و سرش را پایین می‌اندازد و به دیگری هم کاری ندارد. که آیا دیگری این مطلب را می‌فهمد یا نمی‌فهمد؟ حد و ظرفیت برای ادراک به این مطلب را دارد یا ندارد؟ خودش مسئله را می‌گیرد و حرکت می‌کند و به جلو می‌رود. به این مرتبه اگر انسان برسد، این مرتبه، مرتبه تقوا است.

راجع به مسئله تقوا همان‌طور که نظر رفقا و دوستان هست در جلسات گذشته مطالبی عرض شد و خدمت رفقا معروض شد که تقوا در میان اصطلاح و عرف جامعه یک معنایی دارد ولی در میان اهل

معرفت و اهل عرفان و اهل عقل و منطق و واقع
دارای معنای دیگری است. آنچه که در میان مردم،
مسئله تقوا معروف است: هر کسی سر به زیرتر
باشد، قدم‌ها را در خیابان آهسته‌تر بردارد، کمتر
صحبت کند، بر سر سفره که می‌نشیند از آن غذاهای
خیلی پایین‌تر و سبک‌تر، از آنها بهره بگیرد، از نقطه
نظر عبادت بیشتر به عبادت پردازد، وقت خود را
بیشتر به اذکار و عبادات و اینها بگذراند. در پوشش،
در کسوتِ طبقه زیر متوسط خود را درآورد،
لباس‌هایی که می‌پوشد لباس‌هایی باشد که در میان
متعارف مردم و عرف متعارف، در یک حد پایین‌تری
قرار دارد، از وسیله نقلیه‌ای که استفاده می‌کند خیلی
در حد پایین و از چشم افتاده طبقات جامعه باشد.
این فرد به تقوا معروف است و این مسئله و این
فرهنگ از زمان سابق هم بوده. از زمان سابق یک
همچنین طرز فکری بوده منتها در طبقات مختلف
زمان، در ازمنه مختلفه در هر زمان به یک شکلی بوده
مطابق با رسم و رسومات آن زمان. از این نقطه
نظر حقیقت تقوا با زهد در میان جامعه به یک

معناست. یعنی چه از نقطه نظر مفهومی و یا اصطلاحاً به حمل شایع صناعی از نقطه نظر وجود خارجی، تقوا با زهد به این معنا، در یک حد و در یک ردیف است، این را می‌گویند تقوا.

خدمت رفقا قبلاً عرض شد که انسان برای انجام کارهایی که در خارج از او سر می‌زند دواعی مختلفی دارد و آن داعی علت برای بروز و ظهور افعال خارجی ماست. چه بسا افرادی برای رسیدن به آن دواعی، خود را به مشقّاتی می‌اندازند، به زحماتی می‌اندازند. اما در واقع آن داعی، داعی عقلایی و منطقی نیست. آن غرض، غرض عقلایی و منطقی نیست. بسیاری از افراد برای اینکه خود را در میان مردم موجّه نشان بدهند دست به یک همچنین کارهایی می‌زنند. برای اینکه خود را در میان مردم ممتاز از دیگران قلمداد کنند به یک همچنین اعمالی دست می‌زنند، برای اینکه وضعیت خود را به شکلی درآورند که بیشتر مورد توجه افراد باشند یک همچنین کارهایی از آنها سر می‌زند.

در گلستان سعدی آن وقتی که ما گلستان می‌خواندیم یک حکایتی را ایشان نقل می‌کردند که

زاهدی با فرزندش در خدمت پادشاهی بود. هنگام نماز، اضافه بر آن نمازها، شروع کرد به نماز خواندن و در وقت غذا خیلی مقدار کمی از آن سفره‌ایی که گسترده شده بود غذا گرفت و به حال گرسنه هم برخاست. وقتی که به منزل رسید رو کرد به فرزند گفت غذا را تکرار کن که ما نصیب خود را از غذا در خدمت سلطان نبرده‌ایم. فرزند گفت پس نمازها را هم تکرار کن که آن حظ و نصیبی که باید از نماز ببری نبرده‌ای! نمازت را برای پادشاه خوانده‌ایی و واقع مسئله هم همین است.

در جلسه گذشته روی این نکته تأکید شد که نفس فعل فی حدّ نفسه دارای ارزش و اعتبار نیست، خود فعل به تنهایی. آن نیت و غرضی که در پشت این مسئله نهفته است آن غرض باید دید که چه غرضی است و علت برای این مسئله چه مطلبی بوده؟ علت برای انجام این فعل چه نیتی بوده؟ علت برای اقدامی که این فرد در این مسئله می‌کند، چه علتی هست و به چه کیفیتی هست؟

انسان از نقطه نظر مراتب فکری و مراتب عقلانی

و ظرفیت تفکر دارای مراتب مختلف است. به طور کلی و به نحو غالب، آن علت و غرضی که موجب می‌شود انسان یک عملی را انجام بدهد آن عمل بر اساس مبادی است که آن مبادی و به عبارت ساده‌تر بر اساس یک پایه‌هایی است که آن پایه‌ها، پایه‌های یقینی و پایه‌های اساسی و پایه‌های منطقی نیست. در انسان مسائل مختلفی وجود دارد، از اغراض و صفاتی که آن اغراض و آن صفات و آن خصائص و خصائل در وجود افراد مختلف است. یکی از آن صفاتی که در وجود انسان است، مسئله حبّ نفس است. مسئله حبّ نفس و دوست داشتن نفس و دوست داشتن خود و احترام و ارزشی که انسان برای خود قلمداد می‌کند و موقعیت خود را در نظر می‌آورد، این مسئله در خیلی از موارد به عنوان محور و اصل اساسی در رفتار انسان و در حرکات انسان است. انسان می‌خواهد همیشه خود را مورد توجه قرار بدهد، خود را مورد جلوه قرار بدهد، خود را مورد نظر قرار بدهد، آن هدف اصلی جلوه دادن است و بعد سایر مطالبی که در حول و حوش انسان می‌گذرد.

البته یک مقدار از این مسئله بسیار مطلوب است و مقتضای روابط اجتماعی و منطبق با سلیقه‌های انسانی و مطابق قضایای فطری و مسائل واقعی و حقیقی است که خداوند در انسان قرار داده و انسان را بر آن اساس خلق کرده و در میان جامعه به تلاش و تکاپو واداشته. مسئله زیبا بودن و حالتی را که انسان داشته باشد، در زی قرار بگیرد که آن زی موجب توجه بشود تا حدودی مطلوب است و هیچ اشکالی ندارد و بلکه باید این طور باشد. راجع به این مسئله قبلاً صحبت شد در محدوده‌ایی که انسان در آن محدوده با افراد تماس دارد، حتی اگر تماس هم نداشته باشد باید از نقطه نظر وضعیت و کیفیت به وضعیتی باشد که موجب اشمئزاز و تنفر افراد و آن اشخاصی که با آنها در مجالس و در رفت و آمدها ارتباط دارد نباید باشد. پوشیدن لباس نظیف این یک مسئله‌ایی است که مورد طبع انسان است، فطرت انسان اقتضای یک همچنین مطلبی را می‌کند. پوشیدن لباسی که کثیف نیست و انسان متأثر نمی‌شود.

چند روز پیش گاهی این طرف و آن طرف می‌روم، اگر مسیر نزدیک است پیاده می‌روم، اگر نه می‌آیم از وسایل عمومی، گاهی اوقات هم تلفن می‌کنیم همین وسایل شخصی می‌آیند انسان را می‌برند، کاری انسان دارد با همین وسایل و اینها می‌رود ما تلفن کردیم وسیله آمد، همین که من آمدم سوار وسیله شدم از بویی که در این وسیله بود گفتم آقا نگهدار، من همین جا پیاده می‌شوم. این دفعه اگر خواستید برای ما تاکسی بفرستید یک تاکسی نظیف بفرستید. تاکسی که به آن رسیده باشند. گفتم شما خودت ناراحت نمی‌شوی تو این وسیله نشستی؟ واقعاً خودت ناراحت نمی‌شوی؟ گفتم چرا نمی‌روی این را نظیف کنی؟ چرا نمی‌روید این صندلی‌هاش را تمیز کنید؟ چرا نمی‌روید اینها را بشوید؟ پیاده شدم، یک مبلغی که برای انصراف است دادم. گفتم آقا این مبلغ را بگیر و برو، من با یک وسیله دیگر می‌روم. چقدر زشت است که انسان در میان جامعه‌ایی حرکت کند، با افرادی ارتباط داشته باشد که به این نحو باشند. آن لباسی را که انسان می‌پوشد لباس نظیف، وقتی می‌آید در یک

همچنین ماشینی می‌نشیند روی یک همچنین
صندلی، تمام آلودگی‌هایی که روی این صندلی است
همه به لباس انسان منتقل می‌شود.

آن وقت شما ببینید که در اسلام چقدر نسبت به
مسئله نظافت تأکید شده؟ آدم وارد این مساجد
می‌شود، وارد این تکایا می‌شود، با بعضی از افراد که
می‌آید صحبت می‌کند از دومتری که با آنها نشسته
متأذی است و می‌خواهد زود مطلب تمام بشود و
بلند شود و برود. خیلی این وضع، وضع اسفباری
است. چرا مردم به این مطالب نباید برسند؟ اینها
همه به خاطر بی‌توجهی به مسائل فطری و روابط
اجتماعی است که الان ما مبتلای به اینها هستیم آن
وقت دیگران بر ما خرده می‌گیرند.

رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم هر وقت
از منزل بیرون می‌آمدند محاسن خود را شانه
می‌کردند، موهای خود را شانه می‌کردند، نگاه
می‌کردند که جایی از لباسشان لکه نداشته باشد،
حتی اگر یک لکه‌ای [می‌دیدند در روایت داریم
حضرت لباسشان را عوض می‌کردند، به عیالشان

می گفتند که این لباس را تمیز کن یا خودشان
می رفتند تمیز می کردند. در خیلی موارد داریم
حضرت خودشان با آب آن لباس را تمیز می کردند،
حالا یک لکه ای هم هست که کنار عبا وجود دارد
ولی ممکن است این لکه دیده شود. پیغمبر، این
کارها را نه به خاطر اینکه خودش را در میان مردم
موجّه جلوه بدهد می کرد، نه! از آن طرف سوار، الاغ
هم می شد، یک نفر هم پشت خودش می نشاند. از
آن طرف پیغمبر کارهایی می کرد که از نقطه نظر
جامعه، در شأن یک نفر نبود و اینها مطالب اعتباری
بود، اینها بر اساس انانیت شخصیتها و توهمات
باطله بود. نظافت چه ارتباطی دارد با مسئله زهد و
این حرفها؟ حضرت خود را تمیز می کردند، شانه
می کردند، تو آینه نگاه می کردند. پیغمبر از جمله
کارهایی که می کرد این که به چشم خود سرمه
می کشید. البته این مسئله ای است که الان در میان
جامعه و اینها مطرح نیست. صرف نظر از خواصی
که دارد.

برای رفقا عرض کردم جریان سفیان ثوری، آن
درویش قلبی، آن صوفی قلبی، صوفی که فقط

برای جلب توجه مردم خود را به این اشکال غیرمتعارف در می‌آورند و خود را در قالبی غیر از آنچه که باطن بر آن قالب است خود را در میان افراد جا می‌زنند. یکی از همان افراد سفیان ثوری بود که آمد خدمت امام صادق علیه‌السلام و قضیه‌اش معروف است. از جمله اعتراضاتی که به امام صادق می‌کرد این بود که به حضرت می‌گفت چرا شما لباس تمیز و نظیف پوشیدید؟ حضرت فرمودند پس لباس کثیف بپوشم؟^۱ یعنی آن قدر این آدم، آدم احمق و نفهم است که حتماً انسان باید لباسی را بپوشد، لباسی را باید به تن بکند، زهدی باید داشته باشد، یک کیفیتی داشته باشد که شپش از پایین تا کله‌اش بالا برود، عقرب از بالا تا پایین بیاید. آن وقت این فردی است که در میان مردم به زهد معروف است و مورد توجه پروردگار و مورد نظر ملائکه! پیغمبر به چشم‌های خودشان سرمه می‌کشیدند. بهترین لباس و نظیف‌ترین لباس را برای بیرون آمدن انتخاب می‌کردند. وقتی که می‌خواستند بیرون بیایند به خود

^۱ تحف العقول، ص ۳۴۸.

عطر می زدند و با این وضعیت می آمدند بیرون، آن هم در میان چه کسانی؟ در میان اشخاصی که شاید ماه به ماه اصلاً حمام را ندیده باشند و نسبت به این مسائل، بی اعتنا باشند. پیغمبر و ائمه علیهم السّلام در میان مردم این طور بودند و با اصحاب خود به این کیفیت برخورد می کردند و آنها را به این نحو تشویق می کردند.

از جمله مطالبی که امام صادق علیه السّلام در روابط اجتماعی و روابط خانوادگی دارد این است که حضرت به اصحاب خود می فرمایند وقتی که می بیند یک نفر از اصحابشان آمده ژولیده و پولیده حضرت می فرمایند تو چطور با خانواده خودت این طوری سر می کنی؟ تعجب کرد که امام علیه السّلام این حرفها را دارد به من می زند. حضرت می فرمایند چطور تو توقع داری که عیال تو خود را برای تو بیاراید و به نحوی درآورد که مورد توجه تو باشد ولی او دل ندارد؟ آیا او احساس ندارد؟ آیا او نباید یک همچنین انتظاری داشته باشد که حداقل شوهر او به نحوی باشد که بتواند با او سر کند؟ بتواند با او زندگی کند؟

ببینید! چقدر امام علیه‌السلام همین امام صادقی
که رئیس مکتب ماست، رئیس فقه ماست نسبت به
چه ظرایفی حساب باز می‌کند. برای هر جهتی و
برای هر مهمی که از نقطه نظر ما ممکن است اهمیت
نداشته باشد، در روابط خود به این مسائل توجه
نداشته باشیم ولی حضرت یک‌یک شاگردان خود را،
اصحاب خود را به نحوی می‌خواهد بار بیاورد که در
هر مرتبه، در آن مرتبه کمال از مسائل اجتماعی و
مراتب بروز و ظهور افعال یک انسان، انسان قرار
بگیرد. همان‌طوری که انسان توقع دارد که محیط
منزل به آن کیفیت باشد دیگران هم از انسان همین
انتظار را دارند، همین تقاضا را دارند. ولی در بعضی
از موارد مشاهده می‌شود که به این قضایا آن ترتیب
اثر واقعی داده نمی‌شود و اینها را خلاف شئون یک
فرد قلمداد می‌کنند. خلاف تقوا قلمداد می‌کنند،
خلاف زهد و عبودیت قلمداد می‌کنند.

پس پرداختن به این مسائل در این محدوده خود،
یکی از مسائلی است، یکی از اصولی است که انسان
باید به این مطالب برسد اینها به جای خود محفوظ،

ولی صحبت در این است که انسان این طبیعت
زیبانمایی و جلوه‌گری را به عنوان اصل برای روابط
اجتماعی قرار بدهد. این مذموم است که تمام هدف
و فکر روی این جهت باشد که انسان خود را به
دیگران بنمایاند، خود را به دیگران نشان بدهد، خود
را به دیگران ارائه بدهد، به یک نحوه‌ای باشد که از
نقطه نظر روابط اجتماعی و دیدگاهی که دیگران
نسبت به او دارند، آن دیدگاه همیشه بر یک میزان
بماند. نتیجه‌اش این می‌شود وقتی که برای انسان یک
حکمی می‌آید که آقا فلان کار را باید انجام بدهی و
این عمل با این دیدگاه در تعارض واقع می‌شود. به
حج باید مشرف بشوی و در حج باید سرت را
بتراشی، یک مرتبه این دیدگاه می‌آید و در قبال حکم
الهی، خود را می‌نمایاند، خود را در مقابل این مسئله
قرار می‌دهد. در قبال اطاعت از امر الهی خود را مانع
برای این مسئله قرار می‌دهد، مانع برای رسیدن به آن
واقعیت و آن حقیقت قرار می‌دهد. اینجا چه باید
کرد؟

مسئله اینجاست که انسان باید شرایط لازم در
حول و حوش خود را بر اساس آن کیفیت و تفکر

صحیح همیشه مورد ارزیابی قرار بدهد و آنها را منطبق کند با آن تفکر، نه اینکه خود را محکوم آن شرایط بگرداند و بعد بیاید با بهانه‌های مختلف، با وسائل مختلف، از متون دینی، از کلمات صادره و وارده از ائمه علیهم السّلام خود را نسبت به آن شرایط منطبق کنید.

این قضیه یک مسئله‌ای است. وقتی که انسان بیاید در قبال حکم الهی بایستد، حالا بعداً به هر نحوی انجام بدهد یا نه آن یک مطلب دیگری است. در خیلی از موارد انسان می‌بیند وقتی که با یک همچنین جریاناتی برخورد می‌کند، اولین مطلبی که به نظر انسان می‌رسد این است که یک راه فراری پیدا کند برای اینکه به آن نقطه مورد نظر برسد، از همان موقعی که انسان می‌خواهد به دنبال این قضیه بگردد و دنبال آن نقطه بگردد، از همان وقت ارتباط قطع شد، تا حالا ارتباط بود، تا به حال این مسائل بود، تا به حال این وارده بود، همین که انسان آمد و آن خواست پروردگار را به کناری گذاشت و فکرش را برد به دنبال اینکه یک چاره‌ایی بیاندیشد، برای

رسیدن به آن خواست خود، خدا هم گفت حالا که این طور کردی ما هم بستیم، می بندیم و بعد هم تو را در یک راهی قرار می دهیم که به مطلوب برسی، به مقصدت برسی، به آن نیتت برسی. می رود از آن سؤال می کند آقا مرجع شما کیه؟ از کی تقلید می کنید؟ می گوید من از فلان کس، راجع تراشیدن مو نظرش چیه؟ می گوید احتیاط بکن: هان! این خوب است برویم سراغ این! ببینید، خدا یک نفر را می آورد در سر راه او قرار می دهد. از همان افرادی که او را می توانند به آن نیتش برسانند. چرا؟ چون نفس او در حال درگیری است، نفس او در حال تلاطم و تضارب است. نفس او در حال فرار است. نفس او به دنبال بهانه است. اگر سر خود را نزند نفس او را ملامت می کند. خلاف حکم الهی را انجام دادی، مخالفت کردی، حج تو ممکن است اشکال پیدا بکند، معصیت الهی را انجام دادی. اینها را نفس، همه در نظر می گیرد، بعد به دنبال یک راه فرار دیگری هم می گردد که بتواند خود را آرام کند، در سکونت و اطمینان در بیاورد، در این کشاکش و تضارب و دیالوگی که برای این دو مسئله در نفس

خود بوجود آورده است، خدا راه را در اختیارش قرار می‌دهد می‌گوید: بفرما، هان! داری دنبال یک راهی می‌گردی که از آنچه را که من گفتم خود را خلاص کنی و به نیت خود بررسی، ممکن بود با این فرد ارتباط پیدا نکنی، ممکن بود با این شخص برخورد نکنی، ولی همین که بر سر این دو راهی بررسی، به جای اینکه از این خیابان بروی من در فکر تو می‌اندازم از این خیابان بروی و وقتی به وسط این خیابان رسیدی، یک همچنین فردی در قبال تو قرار می‌گیرد و تو از او سؤال می‌کنی و مشکل تو را حل می‌کند.

اما اگر از اول دل را به من سپرده بودی، و نیت تحصیل رضای مرا در خاطر داشتی، من از اول تو را در این جاده نمی‌انداختم، در ذهنت می‌انداختم از این طرف بروی. یک همچنین فردی، باهات اصلاً برخورد نکند. هان! **وَ مَكْرُوا وَ مَكَرَ اللَّهُ وَ اللَّهُ خَيْرُ الْمَاكِرِينَ** آل عمران، ۵۴ اینها می‌خواهند در قبال حکم خدا مکر بورزند، مکر یعنی حيله و راه فرار. در قبال حکم الهی چاره پیدا نکنند. اینکه می‌خواهم

عرض کنم یک نمونه‌اش است در هر قضیه این طور است: یک نمونه این است. نمونه‌های دیگری دارد خیلی‌هایش را خدمت رفقا عرض کردم و خیلی‌هایش را هم انسان باید با تجربه به آنها برسد. در زندگی خدای متعال برای انسان تمام این موارد را پیش می‌آورد. همه این مسائل را پیش می‌آورد.

اینکه ما در مقابله با این جریان، کدام یک از دو طرز تفکر و کدام یک از دو خواست را در ذهن خود و در سینه خود و در مغز و فکر خود قرار می‌دهیم. آیا اول آنچه را که مورد رضای الهی است او را مد نظر می‌آورم و بعد به دنبال مسائل و قضایایی که در حول و حوش خود می‌گذرد حرکت می‌کنیم؟ این می‌شود همان نوری که خدای متعال آن نور را به واسطه توجه انسان به او در قلب انسان قرار می‌دهد. با این نور می‌آید می‌نشینید با یک نفر صحبت می‌کنید می‌بینید با دل شما حرف‌هایش نمی‌خواند، رد می‌شوید. با این نور می‌روید در یک جایی با یک فردی صحبت می‌کنید که اهل مطالب است، اهل علم است، حرف می‌زنید به دلتان نمی‌نشیند. با این نور می‌روید با شخص ثالث صحبت می‌کنید، بالاتر

است، می بینید به دلتان نمی نشیند، نمی نشیند، نمی نشیند،
نمی نشیند، چرا نمی نشیند؟ چون او این نور را ندارد،
او این اتصال را ندارد. علمش از شما بالاتر است ولی
اتصال ندارد به دل نمی نشیند. اطلاعش بر کتب از
شما بیشتر است ولی وقتی که صحبت می کنید با او،
می بینید نمی توانید در مقابلش حرف بزنید. از عهده
استدلالش نمی توانید بریابید. تقصیر هم ندارید
چون اهل این مطالب نیستید اشکال هم ندارد
مسئله ای هم متوجه شما نیست. ولی نور خدا فقط
اختصاص به اهل علم ندارد، نور خدا فقط اختصاص
به آنهایی که اهل کتاب و دفترند ندارد، نور خدا
اختصاص به آنهایی که سنی از آنها گذشته و هفتاد،
هشتاد سال در این مسائل سیر می کنند ندارد. نور
خدا احتیاج دارد به یک دلی که آن دل خود را پاک
کرده. اینجا می آید، آنجا می آید می رود به آن دست
می زند.

چندی پیش یکی از دوستان هنوز هم من او را
ندیدم برای من یک نامه ای نوشته حالاتش را بیان
می کند. توسط یک نفر، گفته بوده که شما فلان

کتاب‌ها را مطالعه بکن شروع کرده به مطالعه کردن کتاب‌های مرحوم آقا اینکه عرض می‌کنم واقعیات است چشم بندی نیست شروع کرده اینها را مطالعه کردن، در نامه‌ایی که برای من نوشته این طور بود، از وقتی که من شروع کردم کتاب پدر شما را مطالعه کردن، احساس کردم من با دیروزم فرق کردم. راست دارد می‌گوید. این مطالب را همه می‌نویسند، همه جا می‌نویسند در هر کتابی هم هست همه هم از آن صحبت می‌کنند. چرا این کتاب خصوصیتش به این نحوه است؟ چون همان نفسی که الان، آن نفس این مطالب را با قلم و بیان و بنان خود، به رشته تحریر در آورده است همان نفس الان این فرد را در این مطالعه دارد ساپورت می‌کند، آن روح و آن تسلط او از عالم برزخ و عالم قیامت، همراه تک تک حروف و تک تک کلماتی است که این شخص با اطلاع بر این مطالب، به آن نفس متصل می‌شود. آن حقیقت، حقیقت ولایت است. امام زمان دارد او را الان تأیید می‌کند، از ناحیه او دارد این مسئله می‌آید. دل خودش را پاک کرده، دل خودش را صاف کرده حالا که دلش صاف شده، در دل یا باید رحمان قرار

بگیرد یا باید شیطان قرار بگیرد. دل نمی‌شود خالی باشد رفقا. دل هیچ وقت خالی نیست. «دیو چو بیرون رود فرشته درآید» یا جای ملک است یا جای شیطان. بدون این دو معنا ندارد. یا جای توهم و تخیل است یا جای عقل. یا جای میل به دنیا و کثرات است یا جای میل به رحمان و توحید و معنویت، نمی‌شود در یک جا هر دو وجود داشته باشد. بله، انسان می‌تواند توجه به توحید داشته باشد، توجه به تجرّد داشته باشد، توجه به قرب داشته باشد، رضای پروردگار را محور قرار بدهد برای تمام کارهایی که انجام می‌دهد در عین حال کارهای دنیایش هم انجام می‌دهد. منافاتی ندارد کسی نگفته حالا کسی که به سمت خدا می‌رود برود تو غار زندگی کند. نهی هم شده، مذمت هم شده، عتاب و خطاب هم روی آن آمده. نه تنها فقط نهی و مذمت، نه، این نیست. ولی صحبت در این است که محوریت چه باید باشد؟

می‌گفت از وقتی که شروع کردم این کتاب را خواندن دیدم حالم عوض شد هی گذشت، گذشت دیدم من نسبت به این مسائل اصلا افکارم دارد یک

جور دیگر می‌شود، یک ذهنیت دیگر پیدا می‌کنم. این کتاب راجع به یک مطلب نوشته شده من ذهنم راجع فلان قضیه عوض شده، اصلا این ربطی به آن ندارد. این چیه؟ این همان اتصال است. می‌گوید شبهاتی برایم پیدا شده است چه بهتر که بروم با اهل فن و با اهل علم این شبهات را مطرح بکنم. آمدم با یک نفر که خیلی در آن شهر معروف و مشهور بود، مورد توجه افراد بود صحبت کردم مطرح کردم، دیدم این حرف‌هایش به دلم نمی‌چسبد. این یک چیز دیگر دارد می‌گوید من یک چیز دیگر فهمیدم، این دارد در یک وادی دیگر حرف می‌زند ببینید، هان، داریم به آن مطالب می‌رسیم ها. رفقا دارند به آن جریانات به آن نتیجه‌ای که می‌خواهیم بگیریم می‌رسیم حالا یا امروز یا روزهای دیگر دارم صحبت می‌کنم با فردی که خودش اهل تألیف است مورد توجه افراد است، محل مراجعه افراد است، مسائل، مطالب، اعتقادات افراد را دارد. ولی دارم با او حرف می‌زنم ولی نمی‌چسبد حرف‌هایش، دلم را نمی‌گیرد. نتوانست آنچه را که من می‌گویم به من تزریق کند. مرا اشراب کند از آنچه که مورد نظر من است.

می‌گفت تا اینکه من یک مطلب را بیان کردم، گفتم این در فلان کتاب: آقا این کتاب را بگذارید کنار، اینها یک عدّه درویش‌اند، اینها معلوم نیست. گفتم هان! حالا فهمیدم، حالا فهمیدم که چرا نگرفت. ببینید، اینکه اطلاعی ندارد اینکه او را نمی‌شناسد، اینکه خبر ندارد. ولی چیه؟ آن اتصال همراه است، آن اتصال او را دارد تأیید می‌کند. با او دارد حرکت می‌کند و با او معیت دارد. با او معیت دارد. می‌گفت رفتم سراغ یکی دیگر با او صحبت کردم نه او هم در یک حال و هوای دیگر، با شخص ثالث صحبت کردم دیدم نه! آمدم کتاب را باز کردم همان صفحه اول دیدم تمام جواب اشکالاتم آنجا داده شد. این آن حقیقتی است که انسان خود را باید به آن حقیقت برساند، به آن مسئله باید وصل کند. الان دیگر سنی از ما گذشته، نسبت به مطالب هم کم‌وبیش اطلاع داریم. چرا آنچه را که در بعضی جاها پیدا می‌کنیم در جای دیگر نیست؟ چون محوریت و اساس در ظروف مختلفه و در جاهای مختلفه، آن اساس و آن محوریت فرق می‌کند،

تفاوت دارد. اساس و محوریت برای ظاهرسازی و برای کثرت است ولی در بعضی از جاها اساس و محوریت برای ظاهرسازی نیست. تمام شد. اساس و محوریت بر جلوه دادن است. مجالس تشکیل می‌شود، محافل تشکیل می‌شود تبلیغات می‌شود، تو روزنامه‌ها نوشته می‌شود، در و دیوار کاغذ چسبیده می‌شود، پارچه و کتان و نایلون ... برای اینکه فلان مجلس تشکیل بشود، این مجلس که معلوم است این مجلس همان است که همان است، به همان وضع است که بر آن اساس و بر آن نیات است. حالا اگر یک مجلسی تشکیل شد با این وضعیت، آن توقّعی که می‌رفت که فلان قدر باشد یک چهارم انجام شد، می‌بینید زمین و آسمان به هم دوخته شد؛ ای داد چرا این طور شد؟ ای داد چرا فلان؟ چون آن توقع حاصل نشده، آن نیت حاصل نشده. ولی انسان مجلسی می‌رود ...

من چندی پیش در یک مجلس روضه رفتم چقدر این مجلس، مجلس نورانی بود! چقدر مجلس، مجلس با اخلاصی بود، مربوط به یکی از اساتید ما بود. در آن مجلس هفت، هشت نفر آمده

بودند و مرسوم هم این بود که در شب‌های جمعه روزه‌ای هست، کل افرادی که آنجا شرکت کرده بودند هفت نفر بودند. آن حالی که من در آنجا پیدا کردم، آن صفایی که من در آنجا پیدا کردم، طبعاً جای دیگر نیست. چرا؟ چون اساس بر اساس شهرت نیست، پرچم ندارد بیرق ندارد، تابلو و پلاکارد توش نبود، اعلامیه و اینها نبود. بر اساس سنتی که از پدران در شب‌های جمعه یک توسلی، یک زیارتی، یک روزه‌ایی به مناسبت روزها و موالید، ایام شهادت، و فیات ائمه علیهم‌السلام یا اگر هم نبود، همان خود روزه توسل به سیدالشهدا علیه‌السلام به همان مقدار بود همین کیفیت هم ادامه داشت. چقدر با صفا! چقدر با خلوص! اینها برای چیه؟ این برای آن نیتی است که در پشت این عمل قرار گرفته.

یک مجلس روزه دیگر انسان می‌رود از آن اول نگاه می‌کنند چه کسی می‌آید چه کسی می‌رود؟ چند نفر آمدند؟ چند نفر؟ یکی آنجا نشسته هی آمار می‌گیرد. چند نفر آمدن؟ امشب زیاد شد امشب خوب شد، امشب چی شد، دوربین می‌آورند تماشا،

یکی یکی آنهایی که آمدن عکسشان ثبت بشود در مجلس ما شرکت کردند.

بنده در یک مجلسی شرکت کردم، روز عاشورا در همین طهران به یک مناسبتی، انسان بعضی مجالس را به خاطر رودربایستی می‌رود! اگر نرود فردا می‌گویند آقا نیامد، بی‌احترامی کرد، بی‌توجهی کرد، بی‌اعتنایی کرد. خیلی از این مجالس به خاطر رودربایستی است. آن فرد یک حقی به گردن ما داشته، از همان سی سال، سی و پنج سال پیش، گفتیم برای ادای آن حق، بعضی از سال‌ها در یک مجلس روضه‌ای که دارد شرکت کنیم یکی از همان خیابان‌های طهران. افراد می‌آیند و می‌روند عصر عاشورا بعد از آن روز دیگر من تا به حال نرفتم روز عاشورا منبری دارد تو سل می‌کند، روضه می‌خواند، یک نفر آمده، یک دوربین دو متر و نیمی دستش گرفته، یک دور این مجلس همین طوری بچرخد تو کله یک یک افراد، تو سر آن یکی دوم سوم چهارم پنجم، بیا، برو، وسط جمعیت و این چیزها، فاتحه هر چی روضه امام حسین و روز عاشورا را با این ادا و اطوارها ... خجالت نمی‌کشند

از امام حسین هم خجالت نمی‌کشند. واقعاً چقدر انسان باید بی‌حیا باشد. آقا هزارتا مجلس درست کن بزن بکوب دف بردار هزارتا فیلم بساز، دیگر با امام حسین چرا بازی بکنی؟ با ائمه دیگر چرا باید بازی کنی؟

دیشب من خدمت رفقا بودم در یک جایی، یک مسئله‌ای عرض کردم گفتم اینهایی که یک همچین مجالسی تشکیل می‌دهند خودشان خبر ندارند همان طنابی که به گردن علی بن ابیطالب انداختند از منزل بیرون کشیدند بردند در مسجد، همان طناب را الان به گردن امام حسین می‌اندازند و توی این مجالسشان می‌آورند همان است هیچ فرق نمی‌کند، همان طناب را الان به گردن امام زمان می‌اندازند و می‌آورند تو این مجالس با این کیفیت و با این وضعیت و خجالت نمی‌کشند آقا جان! هزارتا مجلس داریم هزار جور داعی داریم. هزار جور مسائل داریم. آن منبری بالای منبر از روضه وداع و کیفیت آمدن صحبت می‌کند یک نفر راه افتاده، یکی از آن طرف مجلس برو یکی از آن طرف برو تو آن طرف را بگیر یک نفر از قلم

نیندازی‌ها! اینها همه باید ثبت بشود، ضبط بشود در تاریخ بماند در نوار و این چیزها باید بماند که چی؟ که فلان کس در مجلسش شرکت کرده! قربان عمه‌ام بروی با این مجلس و با این توسلات! واقعاً اینها مسخره نیست؟! یعنی ما نباید به فکر بیفتیم؟ یک روزی نباید این مسائل تمام بشود. گمان نمی‌کنم تمام بشود. می‌دانید چرا؟ زود بگویند چون اغراض همیشه هست، شیطان همیشه هست، نفس، تا نفس باقی است این مجالس باقی است. تا انسان تربیت نشده است این مجالس باقی است تا ظهور حضرت هم باقی است. خواهید دید.

آن طرف هم هست آن اشخاص هم همان‌طوری که عرض کردم آن هم هستند. هفت نفر، هشت نفر، می‌آیند می‌نشینند دور هم یک روزه می‌خوانند به کسی کاری ندارند، هر که آمد آمد هر که نیامد نیامد. این در آن اخلاص است. حالا لازم نیست اصلاً اسم خودش را سالک بگذارد، لازم نیست انسان اسم خودش را، عارف بگذارد. عمل، عمل سلوک است. عمل، عملی است که **تَقَرَّبَ الی الله** در آن است. عمل، عملی است که برای رضای خداست. مگر ما

از مردم طلبکاریم که طناب به گردنشان بندازیم و به روزه خودمان دعوت کنیم هر که می‌خواهد بیاید، هر که نمی‌خواهد نیاید.

ما نمی‌توانیم آن موقعیت خود را در میان مردم جلوه بدهیم الا به سرمایه‌گذاری از ائمه، آنها را می‌کشیم وسط! به بهانه‌های مختلف، به دواعی مختلف، هی جلسه می‌اندازیم، هی روزه می‌اندازیم، هی مجلس می‌اندازیم. آن روزه را برای خودت می‌اندازی! آن مجلس را برای خودت می‌اندازی و آن گریه‌ایی که خودت ادای آن گریه‌گندگان را در می‌آوری در روز قیامت هر کدام تبدیل به گریزی از آتش و لهیبی از آتش خواهد شد و همان سیدالشهدایی که الان برای او جلسه گرفتی به عنوان اولین خصم، در روز قیامت مقابل تو خواهد ایستاد و داد مظلومیت خود را از تو خواهد گرفت. امام حسین برای این مظلوم است، الان امام زمان ما که مظلوم است این است قضیه.

آمدم پیش مرحوم آقا گفتم: آقا اینجا جمعیت زیاده، اجازه بدهید که ما فلان اطاق را اضافه کنیم یا

یک طبقه بالا بسازیم. رفقا آمدند پیش ما گفتند بروید به آقا بگویید، ما رفتیم به مرحوم آقا گفتیم. واقعاً هم گاهی اوقات زیاد می آمدند، در بالکن می نشستند. یک روز من از قم برای مشهد رفته بودم، همان صبح ما رسیدیم و ابتدای ورود، رفتیم به مجلس مرحوم آقا، من دیدم تا مقداری از کوچه افراد همین طور نشستند، جا نبود، ما هم همین طور با افراد تو کوچه نشستیم. وقتی که مجلس تمام شد رفتیم بالا. گفتم: رفقا می گویند که یک طبقه بالا بسازیم، افراد بیایند اینجا. ایشان فرمودند: همین است، هر که می خواهد زود بیاید، هر که می خواهد زود بیاید. همین یک حسینه و یک هال، حتی آن اطاق کنار خودشان را هم اضافه نکردند. یک حسینه بود رفقا که در مشهد آن زمان مشرف می شدند دیده بودند این را و همان. بعد از فوت مرحوم آقا آمدند به ما گفتند که آقا یک طبقه بالا بسازید گفتیم که وقتی پدرمان نساخت ما بیاییم بسازیم! ما چرا بسازیم؟

این عملش، عملی است که حتی مخالفین می آیند اعتراف می کنند، آنهایی که مخالف با ایشان بودند، در خود مشهد مخالف بودند، پشت سر ایشان

حرف می‌زدند، نامه‌های آن‌چنانی برای ایشان می‌فرستادند، وقتی از ایشان سؤال می‌کردیم بین خودشان و خلوت خودشان، یکی از آنها به دیگری گفته بود به رحمت خدا رفته گفته بود اگر در مشهد یک نفر اخلاص داشته باشد آن هم آقای آقا سید محمد حسین است. چرا؟ عمل نشان می‌دهد. کسی که بیاید روضه را، مجلس خودش را بین الطلوعین بیندازد، بین الطلوعینی که همه خوابیدند و جایی نمی‌روند یا می‌نشینند مشغول صبحانه خوردن، بین الطلوعین بیندازد و بعد هم وقتی که مجلس تمام شود حرکت بکنند با این وضع و این کیفیت، که این کار را می‌کند؟

هر که بخواهد روضه بیندازد یا شب می‌اندازد، بالاخره افراد از سر کار برگردند و دیگر حالا که کاری ندارند، یک روضه امام حسین هم می‌رویم یا اینکه یکی دو ساعت از آفتاب می‌گذرد و بعد مجلس می‌اندازند چرا؟ مؤمنین شرکت کنند مُعْمِنِينَ الْبَتَّةَ با عین هم شرکت کنند، هان امام حسین احتیاج به اینها دارد؟ امام حسین احتیاج به ما دارد؟ امام حسین

احتیاج به فهم دارد نه به عزاداری و بر سر و سینه زدن، احتیاج به فهم دارد.

امام حسین احتیاج به شخصی دارد مثل ابالفضل العباس که این لشکر سی هزار نفر که سهل است اگر لشکر سی میلیون در مقابلش قرار بگیرد انگار نه انگار! سی میلیون پشه، سی میلیون مگس در قبال او قرار گرفته است. امام حسین این فرد را می‌خواهد. امام حسین احتیاج به زهیر دارد، امام حسین احتیاج به حبیب دارد، امام حسین احتیاج به مسلم بن عوسجه دارد.

آقا خود جریان کربلا را ما در قبال خودمان قرار بدهیم به آن عمل کنیم دیگر! این بازی‌ها چیست؟ امام حسین چند نفر داشت؟ سی نفر، چهل نفر، هان! بقیه بنی‌هاشم بودند دیگر! امام حسین یعنی سی نفر من اصحاب دارم. حالا ما روضه می‌اندازیم حتماً باید دو هزار تا شرکت کنند. چی شد؟ روضه بینداز ده نفر بیایند، بیست نفر بیایند، چرا دو هزار نفر بیایند؟ چرا؟ آن ده نفری که بیایند با نیت می‌آیند، می‌آیند از امام حسین بگیرند، از آن نفس اشراب بشوند آن دو هزار نفر می‌آیند فقط یا این نفر را نگاه

می‌کنند یا آن نفر را. شخص واعظ صحبت می‌کند
این با بغل دستیش حرف می‌زند قضایا و قصه‌ها و
مسائل را مطرح می‌کند.

مرحوم آقا می‌فرمودند در همان زمان سابق، زمان
شاه می‌گفتند که ما در یکی از همین مجالس در
طهران شرکت کردیم، همین مسجد چهل ستون
مسجد جامع هست در بازار طهران، ختم یکی از
آقایان بود یکی از افراد فوت کرده بود به رحمت خدا
رفته بود ما رفتیم شرکت کردیم. اتفاقاً خود ایشان
هم برای مجلس ختم اعلانیه چاپ کرده بودند،
مجلس استاد ایشان بود. مرحوم آقا شیخ حسین حلّی
رحمة الله علیه؛ بسیار مرد بزرگواری بود، از آن
افرادی بود که بی‌هوا بود با اینکه از تمام مراجع
وقت، مرحوم حاج شیخ حسین حلّی اعلم بود، ولی
برای رسیدن به مرجعیت قدمی برنداشت. از همه
اعلم بود، و خودش در مجلس فتوا و شورای فتوای
مرحوم آقای حکیم رحمة الله علیه شرکت می‌کرد.
در حالی که ایشان از خود آقای حکیم اعلم بود. نفس
نداشت، هوا نداشت. می‌گفت ما می‌خواهیم برویم

کار مردم را راه بیندازیم حالا ما از خود این آقا اعلم باشیم یا نباشیم. برای ما مهم نیست. مرحوم آقا هفت سال پیش ایشان درس خواندند. بسیار مرد عالمی بودِ نحری^۱ بود در فنّ خودش، واقعا نحری بود. من الان بعضی از تقریرات مرحوم آقا یا نوشتجاتی که از ایشان دارم مطالعه می‌کنم یک مطلبی هم فعلا در دست بررسی داریم ان شاء الله اگر خداوند توفیق بدهد شاید برای اهل فن البته، کتاب، کتاب عربی است و مسائل، مسائله فنی است. وقتی که من این نوشته‌هایشان را مطالعه می‌کنم می‌بینم عجب آدم روشنی بود ایشان، در آن موقع، آن فضای نجف و آن وضعیّت، این قدر آدم روشن، این قدر آدم اهل مطالعه، آن قدر به فلسفه غرب وارد، آن قدر به مطالب و نوشته‌هایی که در آنجا دارد می‌آید وارد، آن موقع این حرف‌ها نبود، آن قدر وارد، واقعا مرد ذی قیمتی بود و ذی ارزشی بود. خدا رحمت کند.

ایشان (مرحوم آقا) برای مجلس اعلامیه داده بودند و در آن نوشته بودند: **بسم الله الرحمن الرحيم**.

^۱ اندیشمند و خردمند و ماهر.

اذا مات العالم ثلم في الاسلام ثلثة لا يسدها شيء^۱ این
برای چند روز بعد بود، خود ایشان هم در یک
مجلسی که به این مناسبت در همان مسجد جامع
تشکیل شده بود شرکت کرده بودند. می گفتند
نشستند، یکی از این آقایانی که در مقابلش یک قلیان
گذاشته بود و قرُّ قرُّ داشت قلیان می کشید! از آن
طرف هم آن قاری قرآن داشت قرآن می خواند
التفات کنید آن وقت ما مسخره نکردیم دین پیغمبر
را؟! رو کرد به آقا، آقای طهرانی! آقای سید
محمد حسین! آقا شما اعلامیه دادید بالای اعلامیتان
بسم الله نوشتید؟ بله نوشتیم. آقا این هتک حرمت
است! چی چی هتک حرمت است؟ بسم الله است!
بسم الله را باید نوشت. نه آقا! این بسم الله هتک
حرمت است، زیر دست و پا می افتد! هر که زیر
دست و پا افتاد برمی دارد. اینکه هتک حرمت نیست.
نه نمی شود آقا! باید بسمه تعالی نوشت یا نقطه
گذاشت الان مگر نمی گذارند نقطه؟ بسم الله
الرحمن الرحيم می نویسند، این احمقها الله را نقطه

۱. المحاسن، ج ۱، ص ۲۳۳.

می‌گذارند آن وقت الرحمن الرحیم را می‌نویسند. بابا اگر اشکال دارد الرحمن الرحیم هم اشکال دارد، فقط الله که نیست. بسم الف چند تا نقطه! والله خدا ما نشنیدیم تا حالا، اسم خدا چندتا نقطه باشد. خدا در قرآن گفته اسم من الله است الف لام هاء، حالا اسم خدا را ما گذاشتیم الف چندتا نقطه، الف چندتا نقطه! بسم الف چندتا نقطه، این هم شده اسم جدید! اسم خدایی که تازه در آوردیم، البته بوده!

آقا تمام اینها خلاف است. الله باید نوشته بشود، الله باید پخش بشود، الله باید در میان مردم حضور داشته باشد، هر جا انسان الله می‌بیند برمی‌دارد، نمی‌بیند پا می‌گذارد اشکال ندارد چه اشکال دارد؟ هیچ ایرادی ندارد. گفت آقا این هتک احترام است! کی پیغمبر از این کارها کرده؟ آقا فرمودند که آیا پیغمبر نامه برای خسرو پرویز نوشت و بالای نامه‌اش بسم الله نوشت؟ آیا نامه برای سایر افراد نمی‌نوشت؟ برای پادشاه مصر نوشت؟ برای یمن نوشت؟ نامه‌هایی که الان از پیغمبر هست تمام آن نامه‌ها بالایش بسم الله الرحمن الرحیم است و خیلی عجیب که مَهْری که رسول خدا آن مهر را در زیر نامه

می زد اول بالایش الله بود. خیلی عجیب است، وسط رسول، و آن قسمت پایینش اسم مبارک خودشان محمد صلی الله علیه و آله و سلم قرار می دادند. یعنی آن قدر پیغمبر رعایت ادب و عبودیت و سلسله مراتب تربیت و عالم وجود را دارد، اسم خودش را به عنوان عبد پایین می نویسد. وسط مرتبه رسالت و انتصاب پروردگار، می خواهد بگوید من هیچم. اگر شما به من نگاه می کنید من این زیرم، رسالت من این وسط، والله هم که در آن نقطه: در آنجا قرار دارد. اینها مسائلی است که ما باید بفهمیمها، اینها فهم ما را زیاد می کند. امام صادق اینها را می خواهد به ما یاد بدهد.

ایشان فرمودند مگر این نامه‌هایی را که پیغمبر برای افراد می نوشتند بسم الله نداشته؟ آن آقا گفتش نه آقا! اینها تعظیم می کردند! تکریم می کردند این نامه‌ها را احترام می کردند. ایشان فرمودند پاره کردن خسرو پرویز و زیر پا گذاشتن تعظیم بود؟ این تعظیم است؟ معنای تعظیم این است که نامه را پاره نکند و بگذارد زیر پایش و دستور بدهد به حاکم یمن که

بفرست این فردی را که ادعای رسالت کرده و اسم خود را مقدم بر اسم من کرده، دست بسته در اینجا بیاورند. مگر این کار را نکرد؟ دو نفر را فرستاد، آمدند گفتند این رسول شما کجاست؟ گفتند در مسجد نشسته، آمدند در مسجد پیش پیغمبر، همین دو نفر در خود مسجد مدینه آمدند. گفتند که ما دستور داریم، حضرت آنها را آن روز قبول نکرد و گفتند فردا بیاید. فردا آمدند گفتند که ما دستور داریم که شما را ببریم. حضرت فرمودند می دانید چرا گفتم امروز بیاید و دیروز قبول نکردم؟ گفتند نه: گفتند برای اینکه دیشب جبرائیل آمد به من خبر داد که این پادشاه شما خسرو پرویز را فرزندش دیشب در هنگام خواب به قتل رسانده. خواستم این را امروز به شما بگویم. گفتند عجب. گفتند حالا صبر می کنیم. یک هفته گذشت از طرف شیرویه سلطان ایران خطاب آمد به پادشاه یمن، این دو نفر را برگردان و این مسئله را تو تمام کن. یک هفته بعد خبر آمد که در فلان شب، همان شبی که پیغمبر این مطلب را گفتند، خسرو پرویز به دست فرزندش شیرویه به قتل رسید. پیغمبر هم همان موقع فرمودند

گرچه کشتن او به عنوان یک فرد ظالم واجب و لازم بود ولی چون فرزند این کار را کرده شش ماه بیشتر دوام نمی‌آورد. این را هم همان‌جا پیغمبر فرمود. شش ماه بعد هم شیرویه به واسطه یک مرض از دنیا رفت.

مرحوم آقا به آن شخص فرمودند آیا این احترام است؟ این دیگر هیچ حرف نزد، نتوانست دیگر صحبت کند. بعد وقتی که گذشت، ایشان رو کردند به او گفتند که یک سؤال از شما می‌کنم جناب شیخنا! گفتند آیا صحبت شما ارزشش بالاتر است و احترامش بالاتر است یا قرآن، کلام خدا؟ گفت آقا کلام خدا، این چه حرفی است! گفتند اگر شما الان بالای منبر بودید و داشتید برای مردم صحبت می‌کردید و یک نفر پای منبر شما قلیان به دست قرقر قرقر می‌کرد ناراحت نمی‌شدید؟ کلام خدا این قدر ارزش ندارد که این قاری الان نشسته قرآن می‌خواند **وَ إِذَا قُرِئَ الْقُرْآنُ فَاسْتَمِعُوا لَهُ وَ أَنْصِتُوا لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ** الأعراف، ۲۰۴ شما نشستید و قلیان می‌کشید و دودش را می‌دهید به این مردم؟ همین

عبارت ایشان بود چی را دارید مسخره می کنید؟ دم
از کدام دین دارید می زنید؟ هان؟! فقط بسم الله
نوشتن هتک حرمت است؟ قاری قرآن الان قرآن
می خواند شما قلیان و قرقر می کنید و با بغلیتان
حرف می زنید این بی احترامی نیست؟ فقط بسم الله
نوشتن بی احترامی است؟

ببینید! در مجالس شرکت می کنیم ولی فهم
نداریم. فهم داشته باشیم وقتی قاری قرآن ... من در
یک مجلسی شرکت کرده بودم در طهران، یکی از
اقوام ما از دنیا رفته بود. دو، سه ماه پیش بود. قاری
داشت قرآن می خواند، من نشستم یک نفر آمد شروع
کرد با من احوالپرسی کردن، گفتم اجازه بفرماید این
تمام بکند قرآنش را، آن وقت بعد خدمتتان عرض
می کنم! ناراحت شد که چرا ما نسبت به او ... گفتم
الحمد لله خیلی متشکر اجازه بفرماید این قرآنش را
تمام کند چون الان دارد قرآن می خواند **وَ إِذَا قُرِئَ**
الْقُرْآنُ فَاسْتَمِعُوا لَهُ وَ انصِتُوا باید انسان سکوت کند،
سکوت کند و بفهمد و بشنود، نه اینکه قاری قرآن،
شعر بخواند یا قرآن تفاوت نمی کند! نه! **انصِتُوا**
ساکت باشید، بفهمید این آیات قرآن چی دارد

می گوید. آن وقت از همان مجلس فاتحه هم بهره می برید، از همان مجلس ترحیم هم بهره می برید. چرا؟ چون نیت نیت فهم است، نه نیت آمدن و گوش دادن و یک چیز روال روتینی و فکر کردن و حرکت کردن و حالا چه قرآن می خواند، بگذار مجلس بگذرد، چه شعر می خواند بگذار بگذرد، چه رمان می خواند، بالاخره یک جوری بگذرد یک جوری تمام بشود، فاتحه تمام بشود برویم منزل! نه این قرآن با رمان فرق نمی کند **وَ إِذَا قُرِئَ الْقُرْآنُ فَاسْتَمِعُوا لَهُ وَ أَنْصِتُوا لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ** آرام باشید ساکت باشید بفهمید، به مقدار اطلاعاتان بهره بگیرید.

آن وقت همین مرحوم آقا در مجلس امام حسین علیه السلام وقتی که بنا بر عزاداری بود، ما را ملزم می کردند بالای منبر عزاداری کنیم و وقتی که همه افراد بلند می شدند برای عزاداری اول کسی که برمی خواست خود ایشان بودند و همراه با مردم سینه می زدند، بقیه هم سینه می زدند. چرا؟ چون مجلسش می خواهد مجلس امام حسین باشد. مجلسی باشد برای خدا باشد، نه برای تظاهر، وقتی برای تظاهر

باشد یا سینه نمی‌زنیم همین طوری می‌نشینیم یا اینکه با دو سانت زاویه با سه سانت کفایت می‌کند، بیش از این زحمت به خود نمی‌دهیم! انرژی، کالری مصرف می‌شود. آن می‌شود چی؟ آن می‌شود واقع، آن می‌شود چی؟ ظاهر، آن در آن ارتباط است، در آن مجلس نه! چیزی پیدا نمی‌شود، مسئله‌ایی پیدا نمی‌شود.

بنابراین آن چیزی که مورد نظر و مورد توجه است این است که به دنبال این مطلب، به دنبال این فعل، چی قرار گرفته؟ یک روز امام صادق علیه‌السلام نشستند ظاهراً روایت از احمد ابن ادریس است، این طور که در نظرم می‌آید از یک فردی سؤال کرد، رو کرد به امام صادق علیه‌السلام گفت فلان شخص از اصحاب شما خیلی به وضویش می‌رسد، خیلی مبتلای به وضو و وسواس و تحصیل طهارت، با اینکه این یک مرد عاقلی است، خیلی مرد عاقل. نمی‌دانم چرا این این طوری شده؟ حضرت فرمودند عاقل است؟ کجایش عاقل است؟ اینکه طرز وضو گرفتن نیست. آب را دوتا مشت بردارد بریزد، تمام، بعد وقتی که دست می‌کشیم

مستحب است انسان یک مرتبه دیگر هم بریزد، تمام شد. من الان برای شما با همین یک لیوان وضو می‌گیرم حالا اینجا خیس می‌شود با همین یک لیوان وضو می‌گیرم.

خودم با مرحوم آقا در صحرای عرفات بودیم من آب می‌ریختم و ایشان غسل می‌کردند. غسل روز عرفه مستحب است، روز عید قربان مستحب است، غسل می‌کردند قبل از ظهر، غسل روز عرفه، یک آفتابه بود در آن زمان من هفده سالم بود همان زمان سابق زمان شاه اصلا امکانات فعلی نبود آن موقع اصلا این حرف‌ها نبود وضعیت فعلی نبود حالا خیلی تغییر کرده خیلی تفاوت پیدا کرده با یک آفتابه، من آب می‌ریختم روی سر آقا و ایشان هم با دست خودشان به همان حال احرام، ایشان غسل کردند نصف آفتابه زیاد آمد. یک مجتهد، یک عالم، یک مرجع تقلید این طوری غسل کرده حالا ما می‌رویم یک تانکر آب را روی سر خود خالی می‌کنیم هنوز می‌گوییم نمی‌دانم زیر ناخنمان آب رفته یا نرفته؟! نمی‌دونم این نوک موی زیر گوشمان تو

گوشمان پرده صماخمان، آب تو نرفته، آقا اینها همه خلاف است.

امام صادق علیه السلام می گوید عقلش کجاست؟
تو می گویی عاقل است آن وقت مبتلا به وضو است
این کجایش عاقل است؟ آن شخص تعجب می کند.
رفتارش را می بیند. این هم همان درد ما را دارد،
همان مبتلای به احساس است، همان مبتلای به
چشمگیری عمل ظاهر است. از کلام امام صادق
تعجب می کند. فرمودند عقلش کجاست؟ تو
می گویی عاقل است عقل ندارد عقل ندارد و ما
عَقْلُهُ؟ خب چه کار کنم؟ حضرت فرمودند برو
امتحان کن، برو از او بپرس، بگو این کاری که
انجام می دهی این از کجا یک همچین قضیه ای را
انجام می دهی؟ از کجا برایت یک همچین مسئله ای
پیدا می شود؟ چرا یک همچین کاری می کنی؟ چه
چیزی توی تو پیدا می شود که این کار را می کنی؟
برو از او بپرس. اگر از او بپرسی می گوید: شیطان
می آید من را وسوسه می کند، حالا برو از او بپرس
اگر نگفت. آمد پیشش، وقتی که دید وضو می گیرد،
گفت واللّه من یک ربع است که دارم تو را تماشا

می‌کنم، هی داری آب را اینجا برمی‌داری می‌بری،
چه کار می‌کنی، برای چه این کار را می‌کنی؟
می‌گویند تا انجام می‌دهم یک‌دفعه شیطان می‌آید
وسوسه می‌کند نکند این بالاترش خشک باشد، تا
اینجا می‌گذارم آن را می‌ریزم. باز یک‌دفعه شیطان
وسوسه می‌کند نکند اینجا خشک شده تا آب
می‌ریزم. باز شیطان وسوسه می‌کند حالا که اینجا
خیس شده این پایین ... امام صادق فرمود: شیطان
می‌آید، هی وسوسه می‌کند، امام صادق هم
این جوری وضو می‌گرفت؟

به چشم خود می‌دیدم بعضی شاگردان مرحوم آقا
را که ظهر برای وضو می‌رفتند سر حوض تا شش
بعد از ظهر مشغول وضو بودند، شش ساعت! اسم
خودشان را هم سالک گذاشتند! این چیست؟ این
همان است. این کسی که در یک همچین وضعیتی
باشد، این وسواس می‌آید قدرت تعقل را در سائر
موارد هم از انسان می‌گیرد، بدبختی و خطر
اینجاست. برای این می‌گویند این قدر وسواس
خطرناک است، برای این می‌گویند وقتی که احساس

می کنید دارید مبتلای به وسواس می شوید با تمام قوا بر علیه آن قیام کنید، و به جنگ آن بروید و هرچه را که به ذهنتان می رسد خلافتش را عمل کنید. و عجیب اینجاست، اتفاقاً ارتباط با آدم و سواسی آدم را وسواسی می کند.

من یک دفعه دوران جوانی مان بود حالا نه اینکه الان پیر شدیم ها یک وقت در همان عنفوان، حدود بیست و یکی دو سالمان بود ما با یک شخصی یک مدتی مسافرت رفتیم. وسواسی بود عجیب وسواسی بود، عجیب، یک چند روزی گذشت دیدم من هم یک چیزیم می شود. دیدم من این جوری نبودم، من این جوری نمی کردم بابا یک وضو می گرفتیم می رفتیم پی کارمان، نه وضومان درست بود نه نمازمان! گفت حالت چطور است؟ می گفت خیلی عالی! نه پولی داریم دزد ببرد نه دینی داریم شیطان ببرد ما هم همین طور یک وضویی می گرفتیم و یک نمازی می خواندیم و می رفتیم پی کارمان. حالا دیدیم نه! مثل اینکه یک چیزمان شده یک قضیه ای اتفاق افتاده. آقا تا این مسئله شد ما بر علیه او ایستادیم، این نکته در ذهنمان آمد که مرحوم آقا

فرمودند هر وقت احساس کردید که دارد وسواس می‌آید به سراغتان، خلافتش را انجام بدهید هیچ اشکالی ندارد، برعلیه‌اش بکنید، تا شک می‌کنید اینجا را شستی یا نه؟ اصلاً ولش کنید، اصلاً خدا بی‌وضو از ما خواسته. در وضو برای شما دست راست لازم نیست همین طوری خشک کنید، دست چپ برای شما ... امشب بخشیدیم، فوری بیایم برعلیه‌اش انجام بدهیم، من تا دیدم! نکند این دستم ... همین طوری ولش کردم حالا شاید هم بعضی جاها خشک بوده نبوده نمی‌دانم، بالاخره ما شسته بودیم، آن وقت وایستادم پاش، دو روز این کار را کردم، دیدم تمام شد، تمام شد رفت.

این وسواس می‌آید چه کار می‌کند؟ ذهن انسان را می‌گیرد. حضرت فرمودند نگاه نکن به این وضویی که می‌گیرد و شش ساعت ... خودش به من می‌گفت بیچاره، شش ساعت از ساعت دوازده تا شش بعدازظهر و بعد با حالت شک، می‌بینم حالا نماز دارد قضا می‌شود می‌رفتم و نماز را می‌خواندم! این دیگر چه می‌فهمد از این نماز؟ جان من! عزیزم!

این دیگر چه از نماز می فهمد؟ چه حالی دیگر از این نماز برای انسان پیدا می شود؟ در نمازش همه دنبال وضو است که آیا وضویش درست است یا نه؟ در نمازش همه اش به دنبال این است که این چه وضعیتی دارد؟ وضویش صحیح نبوده؟ نمازش درست بوده؟ و این خطر برای انسان پیدا می شود که بعد کم کم، کم کم سرایت می کند به موارد دیگر و بعد می آید در استاد وسوسه برایش پیدا می شود، این است.

آن وسواس می آید جلو و حرکت می کند و می آید جلو، چه جوری پیدا می شود؟ این عالم است آمده سراغ من. آقا یک سؤال می خواهم از شما بکنم، الان فلان مرجع یکی از افرادی که در نجف بود به نظر شما آن اعلم نیست از پدر شما؟ آیا نباید از او تقلید کرد؟ گفتم به به، به به، فاتحه مع الصلوات اینکه صلوات نداشت! حالا امروز بخندیم خوب است! یکی از افراد می گفت من بالای منبر بودم، خودش به من گفت، می خواستم به افراد بگویم آقا جان آدم باید هر چی می شنود یک خورده فکر کند، همین طوری هر چی می شنود نباید ترتیب اثر بدهد. می گفتند نه

ما این طوریم. می گفت نه این درست نیست، گفت شروع کردیم به صحبت کردن می گفت همین که صحبت کردیم گفتیم در این هنگام محمد ابن اشعث! یک دفعه همه گفتند اللهم صلّ علی محمد و آل محمد. گفتم به همین دلیل! آدم یک خورده فکر کند ببیند این محمد کدام محمد است؟ آن محمد بن عبدالله یا آنکه آمد به جنگ امام حسین؟ کدام است؟ گفتم عجب، عجب! تمام شد، از آن تقلید کنیم یا از این؟ و بنده خدا رفت و بعد به یک وضعیتی. این چه می شود مسئله؟ به کجا می رسد و انسان راه را به کجا می برد!

ساعت یازده و نیم است و من هم خسته، اتفاقاً من دیشب هم تا صبح نخوابیده بودم، سردرد داشتم. احتمال می دادم که امروز توفیق رسیدن به خدمت رفقا را نداشته باشیم، دیگر گفتیم علی الله بنا را می گذاریم و الحمدلله صبح یک ساعتی خوابیدیم تا اینکه آقای دکتر آمدند در زدند و آمدیم خدمت رفقا، دیگر حالمان بهتر شد و الان هم که خدمت رفقا رسیدیم دیگر از آن آثار و عوارض به طور کلی

برطرف شده الحمدلله. واقعاً من این را یک نعمت الهی می‌دانم برای خودم، به واسطه این نیت صافی که مشاهده می‌کنم که این نیت صاف در اینجا اینها همه اثر می‌گذارد، در حال و هوای انسان اثر می‌گذارند و خداوند خودش باید دست ما را بگیرد که بسیار راه، راه ظریف ولی درعین حال متقن. کسی که بخواهد خودش را به خدا بسپارد خیلی برایش راحت است. از آب خوردن راحت‌تر است. کسی که بخواهد خودش برود با پای خودش برود به خودش بخواهد اتکا کند هیچ چیزی مشکل‌تر از این نیست. چون در هر قضیه شیطان می‌آید سراغ انسان، در هر قضیه وسوسه برای انسان پیدا می‌شود.

امیدواریم که خداوند ما را توفیق بدهد و ما را نسبت به این مسئله آگاه کند. ان شاء الله بقیه مسئله برای جلسه آینده.

یک مطلبی را می‌خواستم برای رفقا تذکر بدهم قبلاً صحبت شده ولی ظاهراً مسئله آن‌طوری که باید و شاید اهمیتش بیان نشده بود. این مجالس، مجالسی است که به‌طور کلی هر مجلسی نه اینکه اختصاص به این مجلس داشته باشد وقتی که ذکر

خدا بشود، وقتی که ذکر صالحین بشود **عند**
ذکرالصالحین تنزل الرّحمه^۱ رحمت پروردگار
می آید، نورانیت می آید، انسان احساس دیگری دارد
نسبت به وضعیت و حال خودش. حرکت کردن و
صحبت کردن بعد از مجلس آن حال و هوا را در
انسان ضعیف می کند. تقاضای بنده از رفقا این است
که اگر مطلبی دارند بعد از اینکه مجلس تمام شد
دیگر کسی با من صحبت نکند، چون حال من بعد از
صحبتی که می کنم مقتضی برای پاسخ دادن نیست و
اگر رفقا بیایند صحبت کنند در نفس من تأثیر سوء
می گذارد، صحبت نکنند. همین طور سر جای
خودشان بنشینند، اگر کسی مطلبی، چیزی دارد که
مورد نظر است و ضرورتی است کاغذ بنویسد و به
رفقا و افرادی که آنها زحمتشان را متکفل می شوند
بدهد ان شاءالله خداوند رفع نیاز می کند.

ان شاءالله موفق باشید.

اللهم صل علی محمد و آل محمد

^۱ مستدرک الوسائل و مستنبط المسائل، ج ۵، ص ۲۷۵.